

МОДЕЛЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель патріотичного виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи, що відображає взаємодію його компонентів (ціннісно - орієнтаційний, мотиваційний, когнітивний, особистісний, практичний): принципів (гуманізації демократизації, природа відповідності, культуро відповідності та педагогічної доцільності), форм, методів, засобів і функцій туристсько-краєзнавчої діяльності. З'ясовано і обґрунтовано що туристсько-краєзнавча діяльність є обов'язковим елементом практичної підготовки майбутнього вчителя географії. Вказано на те, що актуальною науковою проблемою є не лише розкриття змісту патріотичного виховання як соціальної проблеми, але і перевірка ефективності педагогічних умов патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько-краєзнавчої роботи, а це можна науково здійснити в результаті обґрунтування моделі патріотичного виховання майбутніх учителів географії.

Ключові слова: патріотичне виховання, структурно-функціональна модель, компоненти, принципи, методи, засоби, критерії та показники патріотичного виховання.

Постановка проблеми. В умовах сучасного державотворення вища школа виконує важливу функцію - виховання громадянина-патріота, високоосвіченої, висококультурної людини, зорієнтованої на загальнолюдські цінності. Саме тому процес патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько-краєзнавчої роботи є одним із пріоритетних завдань вищої педагогічної освіти. Сьогодні становлення молоді відбувається умов реформування українського суспільства, ускладнення його соціальної культури, змін ідеалів і цінностей, утвердження ідейного і морального духу, що впливає на формування відомості, духовності та патріотизму.

Патріотичне виховання майбутніх учителів-географів вищих навчальних педагогічних закладів здійснюється за допомогою різних видів аудиторної та позааудиторної діяльності, із застосуванням різноманітних засобів, форм та методів. У той же час саме туристсько - краєзнавча діяльність як засіб патріотичного виховання у дослідженнях не розкривається, саме тому актуальною науковою проблемою сьогодення є не лише розкриття змісту патріотичного виховання як соціальної проблеми, але і перевірка ефективності педагогічних мов патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько - краєзнавчої роботи, що можна здійснити в результаті обґрунтування моделі патріотичного виховання майбутніх учителів географії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема патріотичного виховання є іхтуальним і надзвичайно важливим об'єктом дослідження сучасної наукової думки. Вона летально розкривається у працях відомих вітчизняних вчених, а саме Г. Ващенко, 5. Грінченка, О. Духновича, А. Макаренка, І. Огієнка, С. Русової, Я. Ряпко, 3. Сухомлинського, Г. Сковорода, К. Ушинського та ін. їх досягнення є методологічною основою здійснення патріотичного виховання майбутніх учителів у сучасній вищій школі. "Також проблему формування патріотичних почуттів, національної самосвідомості розглядали українські педагоги Т. Бондаренко, В. Борисов, И. Борищевсько: о. ; Вишнівський, О. Воронков, Т. Гавлігіна, О. Коркишко, М. Крачило, В. Круль. В. Кузь. В. Обозний, Р. Петронговський, Ю. Руденко, М. Рутинський, М. Сметанський П. М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Стьопіна, О. Тімець, К. Чорна та ін.

Мета статті: розробити і науково обґрунтувати структурно-функціональну модель патріотичного виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи, визначити педагогічні умови її функціонування у вищій педагогічній школі.

Виклад основного матеріалу. Процес патріотичного виховання залежить від суб'єктивних і об'єктивних чинників. До об'єктивних чинників належать особливості розвитку держави, перебудова економіки на ринкових засадах, відродження національних традицій, вплив соціуму тощо. Суб'єктивними чинниками є діяльність сім'ї і громадських організацій, навчально-виховна робота закладів освіти, діяльність засобів масової інформації. Тому виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи потребує неодмінного оновлення теоретико-методологічних основ саме патріотичного та морального виховання.

Модель - це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, подібний до досліджуваного об'єкта (явища) та відображає і відтворює у простому і простішому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки та відношення між елементами цього об'єкта [8]. На думку В. Ягупова, це струнка система взаємопов'язаних цілей, принципів, завдань, змісту,

методів, форм і результатів виховання, різних варіантів й етапів досягнення цілей і завдань виховання, різноманітні двосторонні взаємини вихователів і вихованців у цьому процесі [11].

Модель патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько - краєзнавчої роботи - це складний комплекс взаємопов'язаних компонентів навчально - виховного процесу, в якому реалізуються основні цілі, завдання, принципи, засоби, форми та методи патріотичного виховання, за рахунок використання різноманітних стаціонарних і туристичних форм роботи зі студентською молоддю.

Розроблена модель патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько-краєзнавчої роботи дає змогу глибше зрозуміти сутнісну характеристику процесу патріотичного виховання і визначити науково обґрунтовані підходи до його практичного здійснення. Ця структура вказує на двосторонній характер виховання і зумовлює необхідність тісної взаємодії вихователя й вихованця на всіх етапах виховної роботи, починаючи з визначення її мети та завдань, завершуючи перевіркою й оцінкою її результатів. Вона дає педагогам: чітке уявлення про основні ланки виховного процесу і допомагає цілеспрямовано і якісно його організувати.

Основними компонентами моделі є мета, зміст, форми, засоби та методи. Мета як компонент виховання має надзвичайно важливе значення, є вихідним пунктом теорії та практики виховання, безпосередньо стосується всіх учасників цього процесу, визначає основні напрями виховної роботи, зумовлює принципи, зміст, організацію, методи і форми виховної роботи. В умовах суспільних трансформацій метою патріотичного виховання студентів вищого навчального закладу є підготовка їх до виконання сукупності ролей, необхідних для суспільного життя: громадянина (передбачає формування людини з активною громадянською позицією, почуття патріотизму, обов'язку і відповідальності перед суспільством); педагога (охоплює вміння і бажання творчо працювати за фахом, створювати нові матеріальні та духовні цінності); громадського діяча (означає активну участь особистості в громадському житті); сім'янина (набуття досвіду чоловіка, батька, дружини, матері); товариша (розуміння іншої людини, вміння увійти в становище, поступитися, поділитися, допомогти) [2].

Все це можливе за умови виховання генерації вчителів, які своїм прикладом, методикою викладання дисциплін природничого циклу будуть виховувати громадянина, готового самовіддано розбудовувати Україну як незалежну, демократичну, правову, суверенну державу, забезпечувати її безпеку, сприяти єднанню українського народу.

Зміст патріотичного виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько - краєзнавчої роботи полягає у оволодінні студентською молоддю знаннями щодо основних методів та методичних прийомів патріотичного виховання підрастаючого покоління під час вивчення відповідних дисциплін географічного циклу; формуванні практичних умінь і навичок проведення стаціонарних і туристичних форм роботи. Основними напрямками вдосконалень змісту підготовки студентів, майбутніх вчителів географії, як на наш погляд є, насамперед, удосконалення та посилення фахової підготовки вчителя-географії; розширення форм виконання науково-дослідної та самостійної роботи під час вивчення відповідних навчальних дисциплін; введення краєзнавчого принципу в систему підготовки молоді, формування практичних умінь та навичок ведення туристсько-краєзнавчої роботи тощо. Органічне поєднання засобів, форм та методів роботи сприятиме виконанню поставленої мети. Варто зауважити, що відповідні методи будуть реалізовуватися через відповідні форми роботи, які вони включають.

Мотиваційний компонент передбачає вияв студентами відповідних соціально значущих та особистісних мотивів. Мотив поведінки у вихованців виникає в повному обсязі лише тоді, коли є потреба у значущій діяльності та стимули для неї. Формування мотивів та на їх основі мотивації патріотичного самовдосконалення - це відповідальний етап діяльності вихователя. Глибокі, міцні, емоційно забарвлені та змістовні мотиви забезпечують ефективність виховних заходів вихователя і є «генератором» творчого самовдосконалення кожного викладача [10]. Соціальний мотив гідно виконувати свій громадянський обов'язок є основним мотивом патріотичного виховання студентів. Варто зауважити, що краєзнавчий блок підготовки вчителя-географа передбачає детальне вивчення і опрацювання матеріалів, що будуть забезпечувати реалізацію мотиваційного компоненту.

Когнітивний компонент зорієнтований на розвиток у студентів їхньої патріотичної свідомості. Це сукупність уявлень, понять, суджень і цінностей, якими збагачуються вихованці. Цей компонент повинен відповідати загальній меті виховання в українському суспільстві - формуванню життєво

активної особистості з науковим світоглядом, високим моральним потенціалом, яка бажає і вміє працювати для блага України.

Особистісний компонент ґрунтується на особистісно-орієнтованому підході, який передбачає психолого-педагогічну діагностику, знання особливостей кожного студента: формування змісту виховання, що відповідає індивідуальним особливостям вихованців: мобільність форм і методів виховання тощо.

Практичний компонент означає практичне оволодіння студентами вмінь та навичок організації краєзнавчо-туристичних об'єднань; участь у змаганнях з техніки пішохідного туризму; виконання експедиційних досліджень; розробка маршрутів різної тематики. Цей компонент є одним із головних складових патріотичного виховання, має два аспекти: конкретні дії та операції викладача, які він виконує в повсякденному житті, при спілкуванні з студентами; дії, вчинки, поведінка студента в процесі засвоєння духовних знань, формування моральних навичок, звичок і умінь.

Результативний компонент, як завершальний етап у процесі виховання, передбачає оцінку досягнення мети виховання і опанування вихованцями змісту виховання, набуття ними навичок, звичок і умінь моральної поведінки, їх впливу на повсякденну діяльність, хід й ефективність. Щоб оцінити результати виховання, визначити, як воно вплинуло на формування патріотичних почуттів вихованця, необхідно мати чітке уявлення про критерії вимірювання рівнів його вихованості, свідомості, поведінки. Важливо виявити конкретні зміни в поведінці і результаті виховних впливів, оцінити найефективніші прийоми, способи та форми виховного впливу.

Викладач, усвідомивши мету виховання, визначатиме зміст і методи її здійснення. Для цього, як вказує В. Ягупов [11], застосовуються три види впливу: безпосередній, опосередкований і самовплив, що відповідають методам виховання. Виховання - це цілісний і неперервний процес формування та становлення особистості, який реалізовується через систему методів та методичних прийомів і засобів виховання. Метод виховання - це шлях досягнення поставленої мети виховання, спосіб практичної діяльності педагога, який використовує для вироблення у вихованця якостей, заданих метою виховання. Патріотичне виховання студентів - майбутніх вчителів географії доцільно здійснювати, використовуючи методи виховання за ознакою спрямованості [1]. В структурі цієї класифікації методів виховання виокремлюють три основні групи. Перша група методів включає методи різностороннього впливу на свідомість, почуття і волю; друга передбачає організацію діяльності і формування досвіду суспільної поведінки, а третя група - об'єднує методи, які виконують функції регулювання, корегування і стимулювання поведінки та діяльності вихованців.

Для здійснення патріотичного виховання необхідно використовувати такі способи впливу, які сприяють формуванню їхньої свідомості (знань, поглядів, переконань), свідомого ставлення до того, що вони виконують; охоплюють емоційно-вольову сферу особистості, удосконалюють поведінку, що в єдності є основою патріотичного виховання. Отже, методи виховання - це сукупність способів впливу на свідомість, волю, почуття, поведінку вихованця, її корекцію й удосконалення з метою вироблення у нього визначених метою виховання якостей [1]. Патріотичне виховання майбутніх учителів-географів здійснюється за рахунок використання відповідних методів та методичних прийомів виховного впливу (рис. 1.1).

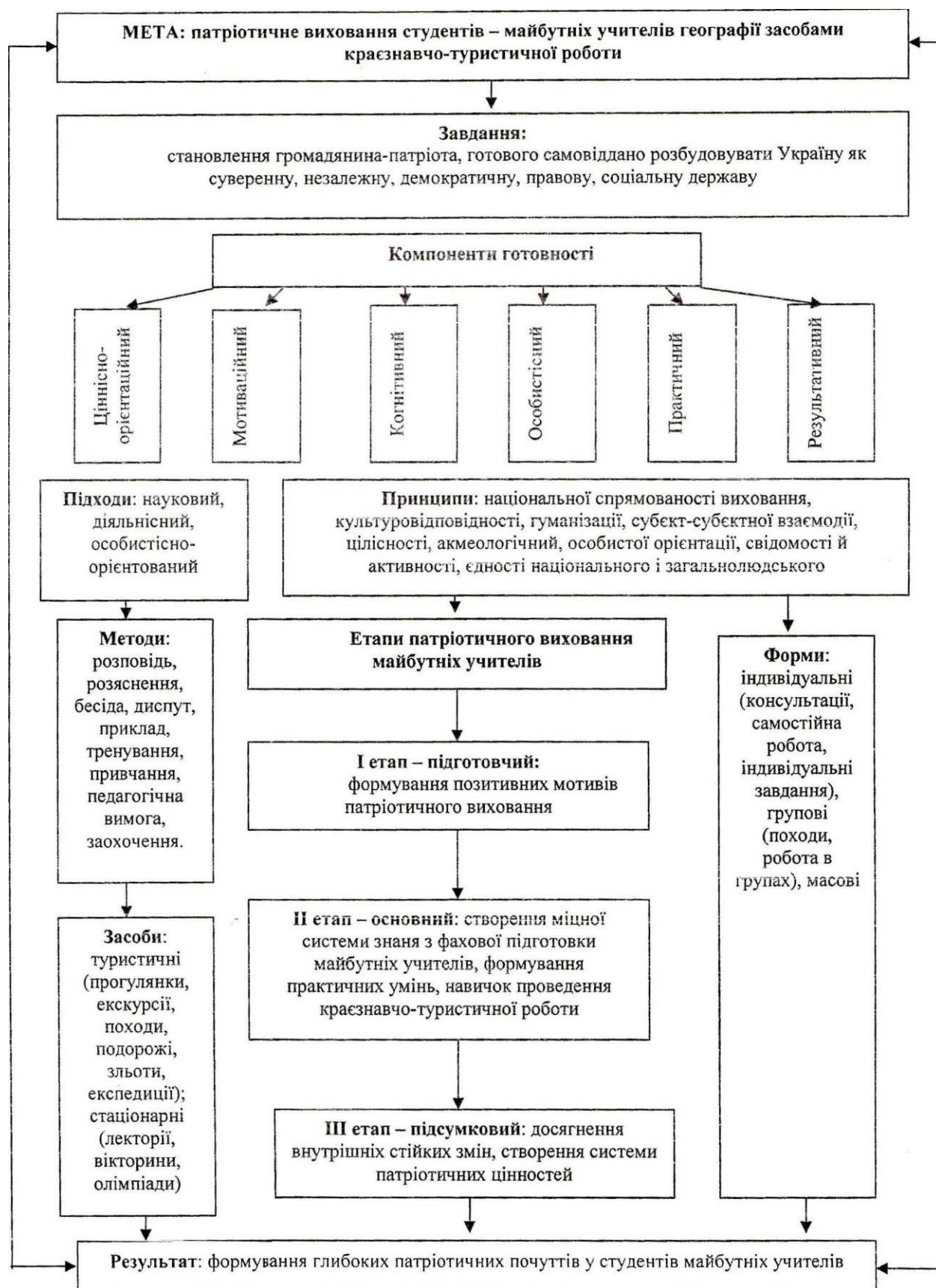

Рис. 1.1. Модель патріотичного виховання студентів - майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи

Надзвичайно важливим у формуванні патріотично вихованої особистості студента – майбутнього вчителя географії є вплив на свідомість. Стійкі патріотичні переконання формуються завдяки змістовному та емоційно забарвленому роз'ясненню сутності ставлення людини до оточуючих, норм і правил поведінки як патріота тощо.

Висновки. Таким чином, до результатів патріотичного виховання студентів - майбутніх учителів географії можна відносити: виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її громадянською відповідальністю; патріотичний досвід на готовність до активної участі у процесах державотворення, відповідальність і спроможність визначати форми і способи своєї участі у життєдіяльності громадянського суспільства; етнічна та національна самосвідомість, любов до рідної землі, держави, народу; гуманістична моральність, культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свобода, справедливості, доброти, чесності, бережливого ставлення до природи. Ці результати будуть отримані через реалізацію на практиці запропонованої у статті структурно-функціональної моделі патріотичного виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи.

Список використаної літератури

1. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: [педагогічні нариси] / Омелян Вишневецький.-Львів: [б. в.], 1996.-238 с.
2. Коркішко О.Г. Патріотичне виховання молодших школярів : методичні рекомендації вчителям початкових класів, вихователям груп продовженого дня, організаторам виховної роботи // Олена Генадівна Коркішко: за заг. ред. В.і. Сипченка - Слов'янськ. 2002. - 38 с.
3. Боришевський М.І. Психологічні механізми розвитку особистості / Мирослав Йосипович Боришевський // Педагогіка і психологія. - 1996. - №3. - 29-30 с.
4. Воронков О. Про туризм у шкільній освіті й вихованні / Олександр Воронков // Краєзнавство. Географія. Туризм. - 2005. - №20(409). - 18-22 с.
5. Крачило М. П. Краєзнавство і туризм : навчальний посібник / М. П. Крачило. - К. : Вища школа, 1994. - 190 с.
6. Круль В. П. Краєзнавство : історична географія / В. П. Круль. - Чернівці : ЧДУ, 1999. - С. 107.
7. Обозний В. В. Краєзнавство : навчальний посібник-практикум / В. В. Обозний. - К. : ТОВ „Міжнародна фінансова агенція”, 1997.-265 с.
8. Тімець О. В. Організація краєзнавчо-туристської роботи з учнівською та студентською молоддю / О. В. Тімець, В. П. Комар. - Умань : Алмі, 2005. - 194 с.
9. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство : навчальний посібник / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський ; за ред. Ф. Д. Заставного. - К. : Знання, 2006. - 575 с.
10. Ігнатенко П. Р. Виховання громадянина : психолого-педагогічний і народознавчий аспекти / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. - К. : Інститут змісту і методів навчання, 1997. - 249 с.
11. Ягупов В.В. Педагогіка: навчальний посібник / В.В. Ягупов- К. : Либідь, 2002. -560 с.

Одержано редакцією 22.01.13

Прийнято до публікації 27.01.13

Анотація. В статті теоретично обґрунтована структурно-функціональна модель патріотичного виховання майбутніх учителів географії засобами туристсько-краєзнавчої роботи, яка відображає взаємодію її компонентів (ціннісно-орієнтаційний, мотиваційний, когнітивний, особистісний, практичний); принципів (гуманізації, демократизації, природо відповідності, культуро відповідності) і педагогічної цілесобразності), форм, методів, засобів і функцій туристсько-краєзнавчої діяльності. Вияснено і обґрунтовано те, що туристсько-краєзнавча діяльність є обов'язковим елементом практичної підготовки майбутнього вчителя географії. Указано на те, що актуальною науковою проблемою є не тільки розкриття змісту патріотичного виховання як соціальної проблеми, але й перевірка ефективності педагогічних умов патріотичного виховання майбутніх учителів географії в процесі туристсько-краєзнавчої роботи, а це можна науково здійснити в результаті обґрунтування моделі патріотичного виховання майбутніх учителів географії.

Ключові слова: патріотичне виховання, структурно-функціональна модель, компоненти, принципи, форми і методи, критерії і показники патріотичного виховання.

Summary. The author of the article has considered the cultivating of patriotic cultivating of the future teacher of geography in the tourist and regional ethnography of high schools, reflecting the interaction of its components (cognitive-intellectual, emotional, motivational, value, active and practical); specific principles (humanization, democratization, cultural natural, life and teaching appropriate), forms, methods, means and functions of tourism regional ethnography activities (educational cognitive, socialization, cultural, recreational, health), criteria and indicators of the patriotic cultivating. It is found out and reasonable, that tourist-regional activity is the mandatory member of practical preparation of future teacher of geography. It is indicated on that the scientific issue of the day is not only opening of maintenance of patriotic cultivating as a social problem but also verification of efficiency of pedagogical terms of patriotic cultivating of future teachers of geography in the process of tourist-regional work, and it can be scientifically carried out as a result of ground to the model of patriotic cultivating of future teachers of geography.

Key words: patriotic educational, structural-functional model, components, principles, forms, methods, means, criteria and indicators within the patriotic cultivating.